

ΑΘΗΝΑ 2004

Σωτήρης Σόρογκας*

Όταν χάνονται όλα τα κλειδιά ασφαλείας γεμίζουμε Ασφάλειες.
ΘΩΜΑΣ ΓΚΟΡΠΑΣ

Ο Υμηττός, από τα παιδικά μου κιόλας χρόνια, με τις σχολικές εκδρομές στον Άη Γιάννη τον Καρέα μέχρι και σήμερα, στάθηκε πάντα πηγή ανεξάντλητη, γοητείας αλλά και μυστηρίου, που μάταια προσπαθώ ακόμα να προσδιορίσω την υπόστασή του. Καμιά φορά σκέφτομαι πως οι σχέσεις της μνήμης με τη γενέθλια γη στοιχειοθετούν στα σιωπηλά βάθη της συνείδησής μας δεσμούς ακατάλυτους και μοναδικούς και τροφοδοτούν ολόκληρο τον μετέπειτα βίο μας ως σπέρματα μιας ιδιαίτερης οπτικής του κόσμου. Συνηθίζω λοιπόν συχνά να ανεβαίνω στον Υμηττό και, κοιτάζοντας προς τα κάτω, μένω πάντοτε έκπληκτος από ένα άλλο θέαμα: γκρίζα θάλασσα από πυκνή δόμηση δίχως ίχνος ελεύθερης γης. Στο Αιγάλεω μάλιστα τα σπίτια σκέπασαν όλο το βουνό. Απορεί κανείς τι γυρεύει σε αυτό τον ρυπογόνο και εφιαλτικό χώρο ένας ναός πολιτισμού σαν την Ακρόπολη. Η Αθήνα είναι πλέον μία από τις θλιβερές εκφάνσεις του βίου μας: δεν νοηματοδοτεί τη συλλογική συμβίωση, ούτε συνιστά μια πρόταση πολιτισμού, θεσμών ή οράματος. Στα σκοτεινά θεμέλια των πολυκατοικιών της ζούνε χιλιάδες άνθρωποι, μαζί με άλλους, περισσότερο «τυχερούς», στα εσωτερικά των «ακάλυπτων χώρων», δηλαδή στα πλαϊνά τοιχώματα πηγαδιών, στοιβαγμέ-

* Ζωγράφος, καθηγητής ΕΜΠ, e-mail: lirma@otenet.gr.

νοι καθέτως και ακούγοντας σε ώρες αναπαύσεως οιμωγές σκύλων που ανέλαβαν να καλύψουν ανασφάλειες και ερημίες ψυχών.

Παρ' όλα αυτά, οι όποιες χαρές της καθημερινότητας στεγάζονται σε αυτά τα σπίτια, όταν δεν καταφεύγουν στην οδύσσεια του Σαββατοκύριακου. Γι' αυτό και απόδω συχνά με την ψυχική ευφορία πολλών στην προοπτική να οικοδομηθεί ένα Μουσείο απ' τον Πέι, για παράδειγμα, να ολοκληρωθεί η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων ή να βαφτούν οι όψεις των πολυκατοικιών· να πληθύνουν τα πάρκα, οι παιδικοί σταθμοί, τα πολιτιστικά κέντρα. Κατά τη γνώμη μου, όλα ετούτα είναι προσωρινά καταφύγια, μικρές ανάπτυξες ενός πολέμου ατέρμονος και μαινόμενου, που υπονομεύει αδιάκοπα κάθε πόρο του βίου μας. Θυμάμαι τα λόγια του Τσαρούχη όταν του σύστησα τον φίλο μου αρχιτέκτονα Δημήτρη Σάρρο: «Εσείς οι αρχιτέκτονες πρέπει τώρα να γκρεμίζετε».

Νομίζω ότι αυτή η πόλη δεν σώζεται με κατασκευές σύμβολα Ολυμπιακών Αγώνων, που θα μείνουν να θυμίζουν το «Γεγονός», πόσο μάλλον που οι παραγωγοί αυτής της «υπεραξίας» είναι αρχιτέκτονες της διεθνούς αγοράς, με τα τυποποιημένα τους κατασκευάσματα κατάλληλα για κάθε ξήπηση και για κάθε τόπο. Διότι η Αθήνα προφανώς δεν είναι Καλιφόρνια ούτε Μπιλμπάο για χολιγουντιανές σκηνογραφίες. Η μιαράωνη πολιτιστική της ιστορία υπαγορεύει σεβασμό και περίσκεψη για ό,τι χτίζεται σ' αυτό τον ιερό τόπο. Όπως άλλωστε ιεροί τόποι υπάρχουν και σε πολλά άλλα σημεία του κόσμου. Και κάνω αυτή τη διευκρίνιση γιατί μου υπαγορεύεται απ' τη σύγχρονη διάχυτη και επιθετική ιδεολογική τρομοκρατία που έχει γίνει καθεστώς. Υπάρχουν ήδη αρκετά κραυγαλέα δείγματα μιμητισμού και γελοιότητας, όπως τα γυάλινα κτήρια και τα αντίστοιχα της Κηφισίας. Τα κτήρια αυτά, εν μέσω ενός μονίμως λάμποντος ηλίου, που κάνει τα πάντα τριγύρω εναργή, «απτά και διά της οράσεως ακόμη», όπως λέει και ο Εμπειρόκος, δεν αναδύονται από ουσιαστικές ανάγκες, πέραν της επιδείξεως. Γι' αυτό και δεν νομιμοποιούνται αισθητικά. Πρόκειται για κατασκευές που αναπαράγουν απροκαλύπτικα ξένα αρχιτεκτονικά πρότυπα, με μοναδικό στόχο την απόκτηση κύρους και με αντάλλαγμα την απώλεια της καταγωγής τους. Μιμήσεις χωρίς υπόσταση, γιατί απουσιάζει από αυτές η δημιουργός μνήμη μιας συνέχειας, η οποία θα τις γονιμοποιούσε με τα πλουτοφόρα ψυχικά της στοιχεία μεταπλάθοντάς τες σε βιωμένες, δηλαδή σε αληθινές, προτάσεις. Η μάμηση, υποχρεωμένη να παραμένει στην επιφάνεια ως παθητική αποδοχή έξωθεν καθορισμένων προτύπων, είναι αποτέλεσμα –αλλά και πρόξενος– συνειδησιακής αδράνειας, γεγονός που την καθιστά τυπική εκδήλωση μιας έρημης, άνυδρης και ακατοίκητης ενδοχώρας.

Ωστόσο η αρχιτεκτονική αυτή είναι επιμέρους περίπτωση ενός γενικότερου φαινομένου, που χαρακτηρίζεται απ' την απεμπόληση των ειδοποιών σημαντινούμενων σε κάθε έκφανση του σύνολου βίου μας. Η είσοδος των ξένων προτύπων έλαβε μεγάλη έκταση εξαιτίας μιας οικειοθελούς κυρίως προσχωρήσεώς μας, τα αίτια της οποίας μένει να ερευνηθούν. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο νομίζω ότι πρέπει να εννοηθεί και η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων από τη χώρα μας.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες, όπως και κάθε άλλη «διεθνής» εκδήλωση, συγκροτούν, καθώς νομίζω, έκφραση των πολλαπλών και πολύμορφων μεθοδεύσεων που εφαρμόζει το σύγχρονο διεθνές οικονομικό δίκτυο στο χώρο του πολιτισμού σ' όλο τον κόσμο, με πρόσχημα την πολιτιστική αντιπαράθεση, την άμιλλα των πόλεων ή τη γνωριμία των λαών. Ωστόσο αυτές οι προθέσεις δεν καταφέρουν να αποκρύψουν τον πρόδηλα εμπορευματικό χαρακτήρα των εκδηλώσεων. Γενικεύοντας, θα έλεγα ότι οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες είναι μια από τις μορφές της Νέας Τάξης πραγμάτων, αυτής που περιγράφεται με τον όρο παγκοσμιο-

ποίηση. Στην ουσία δηλαδή πρόκειται για την υλοποίηση της αμερικανικής ισχύος, μέσω του ελέγχου της υπερτεχνολογίας και του μεγάλου κεφαλαίου, για μια ακόμη μορφή των διαρκώς διευρυνόμενων επεκτατικών της αναγκών. Ένα σύστημα προωθήσεως προϊόντων για ανάγκες και εκεί που δεν υπάρχουν, που επεκτείνεται σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου, αποδομώντας και καταλύντας πολιτισμούς και τρόπους ζωής αιώνων, ομογενοποιώντας ιδιαιτερότητες και πολλαπλές οπικές κοινωνίες, όπως αυτές διαμορφώθηκαν απ' τις ιδιαίτερες συνθήκες του βίου κάθε κοινωνίας. Προκειμένου να διατηρηθεί, το σύστημα αυτό του διεθνούς κεφαλαίου υποχρεούται να διευρύνεται συνεχώς εμπορευματοποιώντας στην πορεία του αδιακρίτως τα πάντα. Η εκπληκτική διεύρυνση των δυνατοτήτων του το κατέστησε δύναμη αυτόνομη και ηγεμονική σε παγκόσμια κλίμακα, στοιχειοθετώντας ένα μηχανισμό ανεξέλεγκτων αυτοματισμών, τρόπων, μέσων και δομών, με τάσεις επεκτατικές. Στο παγκοσμιοποιημένο λοιπόν σύμπαν της εποχής μας, τα άτομα ως μεγέθη συνθλίβονται, αλλά και τα έθνη υπερφαλαγγίζονται «απ' την ασύνορη κίνηση των οικονομικών μεγεθών», μέσα σε κλίμα μοντέρνας διαφθοράς που εξαχρεώνει δημόσιο και ιδιωτικό ήθος. Ο σύγχρονος εξορθολογισμός της ζωής, διαβρωμένος από εξαναγκασμούς σκοπιμοτήτων του κεφαλαίου, καθιστά τους κινδύνους κάτι παραπάνω από ορατούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι το πνεύμα αυτό της αποδοτικότητας, δηλαδή της χρησιμοθηρίας, έχει περάσει και στα σχολεία ως «πρόκληση των καιρών»: από παιδεία και καλλιέργεια γίνεται κατάρτιση και επαίδευση.

Τα πάντα μπαίνουν στο αδυσώπητο κύκλωμα ενός εξορθολογισμού γινόμενα εμπόρευμα, ενώ η αγορά υψώνεται σε αντικειμενικό κριτήριο και γενικό άξονα αναφοράς.

Η πολιτιστική λοιπόν αποικιοποίηση συγχροτεί πλέον μια νέα οδό διεύρυνσης της εξουσίας. Εν μέσω αυτού του γενικού πνεύματος, οι υπάρχουσες αξίες κάθε λαού –αυτές οι μοναδικές έτσι κι αλλιώς πολύμορφες και πολύτιμες πολιτιστικές εκδοχές– αδυνατούν να λειτουργήσουν, είτε λόγω του μεγέθους της εισβολής, είτε λόγω της μειονεξίας που υποδύεται την ανάγκη εκσυγχρονισμού και περιθωριοποιεί την αυτοσυνειδησία, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει εθναγωγό εφαλτήριο για μια άλλη πρόταση. Πιστεύω ότι οι πολιτιστικές ιδιαιτερότητες και οι διαχρονικές παραδόσεις κάθε λαού όχι μόνο μπορούν να αποτελέσουν εναλλακτική πρόταση στο παγκόσμιο αυτό μοντέλο, ανακόπτοντας τον επεκτατισμό του, αλλά συνθέτουν και την αναγκαία προϋπόθεση για μια πράγματι «ανοιχτή κοινωνία», δηλαδή για μια κοινωνία που έχει συνείδηση του εαυτού της και δεν εκποιεί την ιδιοπροσωπία της. Η συνείδηση αυτής της ισχύος θα της επέτρεπε να αναζητά οπουδήποτε το καινούργιο, διατηρώντας ωστόσο το δικαίωμα της ελευθερίας επιλογών και με γνώμονα πάντα τις δικές της αναγκαιότητες, εν πνεύματι σεβασμού για ό,τι τη διαφοροποιεί, δίχως αισθημα μειονεξίας.

Σκέφτομαι, για παράδειγμα, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες θα μπορούσαν να είναι για τον τόπο μας μια ευκαιρία να προταθεί ένα άλλο ήθος αθλητικού πνεύματος. Θα ήταν πρόγραμμα επαναστατικό. Θυμάμαι ένα απ' τα συνθήματα του παρισινού Μάη του 1968 που έλεγε: «να είσαστε ρεαλιστές, να ξητάτε το αδύνατο». Σκέφτομαι πολλούς εκπροσώπους εκείνης της ιδεολογίας. Πώς βρέθηκαν επαίτες σε προθαλάμους εξουσιών; Ίσως γιατί σήμερα όλα νομιμοποιήθηκαν «απ' την αδήριτη ανάγκη των καιρών», γι' αυτό και η εκποίηση της ταυτότητάς μας προτείνεται ως η μόνη οδός του εκσυγχρονισμού και της σωτηρίας μας.

Νομίζω ότι οι προοπτικές του πνευματικού μας πολιτισμού όσο και του σύνολου βίου μας είναι πλέον εμφανώς δυσοίωνες.